

Hər məqalə bir incidir

Tənqidçi-ədəbiyyatşünas Rasim Nəbioğlunun “Mədəniyyət. İncəsənət. Ədəbiyyat” (“Avropa”, 2017) adlı məqalələr toplusunu oxuduqca kitabın elmi redaktoru professor Məhəmmədəli Mustafayevin bura yazdığı ön sözü əbəs yerə aşağıdakı cümlələrlə başlamadığının fərqinə varıram: “Rasim Nəbioğlu (Rasim Nəbi oğlu Qurbanov) ədəbi-elmi fəaliyyətə tənqidlə başlayıb. O, 1978-ci ildə AYB-nin və “Azərbaycan” jurnalının nəzdində yaradılmış “Gənc tənqidçilər” studiyasına göndərdiyi üç məqalə ilə müsabiqədən keçmişdi. Sonralar studiyanın üzvü kimi imzası mətbuatda görünsə də, daha çox 80-ci illərdə bir tənqidçi, ədəbiyyatşünas, publisist, esseist və mütərcim kimi tanınıb. Məlumdur ki, bu dövr 60-70-ci illərin davamı kimi həm ədəbi-bədii yaradıcılıqda, həm də tənqid və ədəbiyyatşünaslığımızda sözün həqiqi mənasında yeni mərhələ oldu. Bu illərdə Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığı, nəzəri-estetik fikri klassik və müasir ədəbi irs konsepsiyasını formalaşdırdı. Orta və gənc nəslin nümayəndələri tərəfindən yeni monoqrafiya, məqalələr yazıldı, klassik və müasir ədəbiyyatımız yenilənmiş ən müasir ədəbi meyarlarla öyrənilirdi. Tənqid də öz növbəsində ədəbi-nəzəri dəyərlərini müəyyənləşdirirdi. Bütövlükdə ədəbi proses yeniləndi, dinamik inkişaf yoluna düşdü.

Şübhəsiz ki, bu prosesdə R.Nəbioğlu da iştirak edirdi” (səh.4).

Bu cümlələri Rasim Nəbioğlunun ədəbi aləmə gəlişinin qısa və aydın xarakterizəsi kimi qəbul etmək olar. Əgər Rasim Nəbioğlu kimdir, elmə, ədəbiyyata hansı qanad üstündə gəlib sualını özümüzə versək, onda yuxarıdakı cümlələr bizim sorğumuza səlis cavab olar. Bəli, R.Nəbioğlunun ədəbi-elmi fəaliyyətə tənqidlə gəlməsini məhz onun ədəbi aləmə qədəm qoyduğu bünövrə daşı kimi səciyyələndirmək olar. Və bu bünövrənin təməlinin 60-70-ci illərdən başlayaraq yetkinləşmə-formalaşma mərhələsinə gəlib düşdüyü dövrlə Rasim müəllimin də bu prosesdə iştirakçısı olduğunu nəzərdə tutduqda, onda gözümüzün qabağında kinolenti kimi gəlib keçən aydın mənzərə yaranar.

Ona görə də Rasim Nəbioğlunun bu məqalələr məcmuəsini oxuduqda, onun hər məqaləsində mükəmməl bir yazı nümunəsilə rastlaşırıq. Onun 1 səhifəlik yazısından tutmuş digər geniş tutumlu yazılarına qədər hamısında bir bütövlük, bir tamlıq görürük. Bu, ilk növbədə ondakı tənqidçilik üslubuna xas olan yazı obyektivliyi ilə bağlıdır. Çünki ədəbi tənqidlə məşğul olan hər kəs qələmin yükünü yaxşı bilir və bu məsul yükün ağırlığını öz qələmində ləyaqətlə daşımağa səy göstərir ki, başqalarına tutmuş tənqidi (iradı) ona da tutmasınlar. İkincisi, ədəbi tənqiddə qərəzli söz yox, sağlam fikir var, o sağlam fikirlə ədəbi üslub və qaydalar təhlil və şərh olunur, naqisliklər üzə çıxarılmaqla yanaşı həm də “müalicə” olunur. Yəni qələmi doğru istiqamətə yönləndirməyin yolları açılib göstərilir. Məhz bu cür bir üslub və qayə üstündə ədəbi fəaliyyətə başlayan Rasim müəllimin qələmindən çıxan mövzular da öz məzmun dolğunluğu ilə seçilir. Məsələn, onun “31 may 2002-ci ildə görkəmli dilçi, türkoloq, ədəbiyyatşünas, BDU-nun professoru, AYB-nin üzvü Samət Qürbət oğlu Əlizadə vəfat etmişdir” cümləsilə başlayan 1 səhifəlik vida sözü böyük ürək yanğını ifadə eləməklə yanaşı, vida sözü özlüyündə mühüm informasiyaları da öz içində daşıyır:

“Bu günlər Xızı dağıları matəm içindədir. C.Cabbarlı, M.Ə.Mirqasımov, M.Müşfiq, M.A.Dadaşzadə, S.Dağlı, G.Abbasov, N.Abdullayev, R.Zəbioğlu... və Azərbaycanın elm-sənət qaymağı olmuş neçə-neçə övladını ürəkdan ağladığı kimi yenə qan ağlayır elimiz-obamız.

... İndi Samət Əlizadə adlı daha bir zəngin, bitib-tükənməyən xatirələr çəşməsi yarandı. Bu çəşmə Sərə-

künün şipşirin, buz bulaqları kimi ürəyi nə qədər sərirlədirsə, bir o qədər də “doydum”... deməyə imkan vermir”... (səh.155).

Bu cümlələrdə vida yazısına xas olan həzin bir nisgillə yanaşı Xızı bölgəsinin azman sənətkarları barədə də mühüm bilgiler öz əksini tapmışdır ki, bu da məqalənin sanbalına ağırlıq gətirir. Göründüyü kimi, sadə bir vida sözündə-nekroloqda belə Rasim müəllim bir ədəbi tənqidçi kimi oxucu informativliyi təmin edə bilir. Bu, bir yandan onun yazı dəst-xəttinin göstəricisidirsə, digər tərəfdən də rəhmətlik Samət Əlizadə dühasının işığının gücüdür. Belə ki, Samət müəllim mənə də Universitetdə oxuyanda “Əski Azərbaycan yazısı” fənnini tədris etmiş, öz işıqlı cöhrəsi və dərin zəkası ilə əbədlilik yaddaşıma köçmüşdü.

R.N.Qurbanovun “Versiya” qəzetinin 17 avqust 2002-ci il tarixli 10-cu nömrəsində getmiş “Dörd məni şair elədi” (Fikrət Sadıq; portret cizgiləri) adlı məqaləsi haqqında da onun tənqidçi-esseist kimi yüksək səviyyədə qələm işlədiyini demək olar. Belə ki, hər şeydən əvvəl, bir ədəbiyyat tarixçisi kimi o, müraciət etdiyi mövzu barədə yetərli məlumata sahibdir. Şair Fikrət Sadıq haqqında da münəqqidlərin söylədiklərindən xəbərdar olan alim məqalənin əvvəlinə Xalq şairi Rəsul Rzanın fikirlərini epigraf gətirir: “... Təkcə qədim poeziyamızın ənənələrindən deyil, eləcə də təsviri sənətimizin minillik ənənələrindən, orta əsr miniaturçülərinin rəsmlərindən gələn zəriflik, poetik dünyagörüşünün zərgər incəliyi Fikrət Sadıq istedadının başlıca xüsusiyyətidir”. R.Rzanın “quşu gözündən vuran” bu cümləsi-F.Sadıqla bağlı dediyi bu sərrast, yığcam və əhatəli, obyektiv rəy proyektor işığı kimi Rasim Nəbioğlunun yazacağı mövzuya işıq salmış və o, bu aydınlıq işığında rahat hərəkət edərək istədiyi nöqtələri hədəfə ala bilməmişdir.

“Şairin tərcümeyi-halından bəzi məqamlar: Fikrət Abbas oğlu Sadıqov-Fikrət Sadıq 30 may 1930-cu ildə Şamaxıda anadan olub. Burada ibtidai təhsil aldıqdan sonra Bakıda sənət məktəbini bitirmiş və Gəncədə, Naftalanda, Tərtərdə neft kəşfiyyatı sahəsində işıqçı-montyor işləyib (1946-1952). Orduda hərbi xidməti başa vurub. ADU-nun filologiya fakültəsində təhsil alıb (1956-1961). Ədəbi fəaliyyətə tələblik illərindən Universitet nəşriyyatının buraxdığı “Gənclik nəğmələri” almanaxında “Artist” və “Ana əli” şeirlərilə başlayıb. O, universitetin Azərbaycan ədəbiyyatı kafedrasında baş laborant, Azərbaycan Sovet Ensiklopediyasında elmi redaktor, şöbə müdiri, “Gənclik” nəşriyyatında redaktor, şöbə müdiri, C.Cabbarlı adına “Azərbaycanfilm” kinostudiyasında elmi-kütləvi və sənədli filmlər birliyində baş redaktor (1961-1975), AYB-də bədii ədəbiyyatı təbliğ bürosunun direktoru olub...

Bakıda və Moskvada nəşr olunmuş 25 kitabın müəllifidir. İlk kitabı-“Cığır” 1963-cü ildə “Gənclik” nəşriyyatında işıq üzü görüb”... (s.157). Bu minvalla yazısına giriş edir müəllif. Ardınca isə azərbaycanca və rusca çıxan kitablarının adlarını sadalayıb, yaradıcılığının ümumi xülasəsini xarakterizə edir. Məhz bu səpkili avtobiografik məlumat bazasının üstündən fikir söyləməyə qərar verən alim bundan sonra şairin yaradıcılığına üz tutmaqla sənətkarlıq qayəsinin, amalının nədən ibarət olmasına aydınlıq gətirir:

“Fikrət Sadıq haqqında yazmaq təkcə milli şerimizin son 40 ilində yetişmiş ən parlaq simalarından biri barədə söz açmaq deyil, həm də ümumiyyətlə Azərbaycan poeziyasını XXI əsrə gətirib çıxaran ideya-bədii təkamül barədə fikir yürütmək deməkdir. Şairin poetik mürəmməsi kimi səslənən:

...Yalan tərifləndə,
doğru təkləndə

yazmamaq olmur.

... Ömür əzablı yoldursa,
acılarla doludursa,
birinin yoxudursa,
birinin varıdırsa,
insan insanın canavarıdırsa,
yazmamaq olmur

misraları əsas sənətin mahiyyətini və həqiqi sənətkarın estetik amalını (idealını) nişan verməklə onun həm milli, həm də ümumbəşəri tələbat və ehtiyacları cavab olaraq sosial zərurət şəklində meydana çıxmasını çox dəqiqliklə ifadə edir. Elə ona görə də F.Sadıqın ənənəvi poeziya üzərində təşəkkül tapmış müasir bədii təfəkkürü bir tərəfdən “nimdaş qafiyədən qulaqlar qabar, hardasan üzə çıx, təzə qafiyə” (“Qafiyə”) qətiyyətli xitabı ilə köhnəliyin dil-üslub – forma mirasını rədd edir, digər tərəfdən isə həmişə, hər dövrdə orijinal şair kimi doğulmağın mütləq şərtini poetik düstura çevirir:

İçindən dörd boylanmasa,
Şeir şeir olmaz, bala!
("Köhnə qafiyə").

Məhz bu baxımdan Nəsimi, Hafiz, Füzuli, Şekspir, Heyne, Bayron, Puşkin, Seyid Əzim, Sabir, Hadi, N. Hikmət, S.Vurğun, M. Müşfiq, R.Rza... və neçə-neçə söz-sənət səmərələrini yaradan səbəb vəə zərurət F.Sadıq üçün də öz ictimai-mill, ictimai-bəşəri həqiqət məqamını saxlayır:

Dörd məni şair elədi,
Dərdimə məlhəmdir şeir.
Ən ağır günümde mənə
Ən yaxşı həmdəmdir şeir(s.159).

Şairin yaradıcılığı əsasında mülahizələr yürüdən münəqqid Rasim Nəbioğlu çox doğru olaraq göstərir ki, Fikrət Sadıqın yaradıcılığı fonunda təkcə onun özü haqqında yox, ümumilikdə poeziyamızın indiyəqədərki ideya-bədii təkamül yolu haqqında da söz söyləmək mümkündür. Bu, R.Nəbioğlunun həm də bir ədəbiyyat tənqidçisi kimi gəldiyi obyektiv elmi qənaətdir. Eyni zamanda gətirilən sitatda biz alimin üç müxtəlif şeirindən nümunələr gətirib fikir söylədiyini görürük. Amma fikir versək, hər üç şeirdə şairin eyni qayə üstündə kökləndiyinin şahidi olarıq, bu, şairi yazmağa vadar edən ictimai həmiyyət kəsb edən dörd-kədərdir. Bu arada R.Nəbioğlu S.Əzim, Sabir, Hadi kimi şairlərin də adlarını əbəs yerə xatırlatmır, yəni onların satirik-yumoristik üslubda dediklərini XX əsrdə və XXI əsrdə başqa bir poetik biçimdə, qiymətə, sovet senzurasından yayınmaq üçün satiranın təgiri-libas olunmuş dərəcəsinə çatdırmırdı oxucuya. Bir ədəbi tənqidçi kimi Rasim müəllim də bu halı ümumiləşdirib göstərir ki, bu söz-sənət fədailərini yetirən səbəb və zəruri amillər özünün ictimai-bəşəri həqiqət məqamını F.Sadıq üçün də qoruyub saxlayırdı. Bax şairi bu cür özünün sələflərilə bir cərgəyə gətirib qiymətləndirmə-ümumiləşdirmə aparmaq özü də bir tənqidçi-alim kimi R.Nəbioğlunun uğurudur, elmi baxımdan müqayisə və dəyərləndirmə aparmaq istedadının göstəricisidir. Çünki o, bir alim kimi öz rişəsini dəftərə-qələmə ədəbi tənqid kotanını atmaqdan başlayıb və açdığı sınırlara öz dərin zəkasının tımlarını atıb cü-cürdə bilib, inkişaf etdirib təkmilləşdirə bilib. Əbəs deyil ki, bu kitabını bu seriyadan olan “I kitab” kimi təqdim edib. İnanırıq ki, onun bu seriyadan növbəti kitablarının da ardı olacaq və ədəbi tənqidşünaslığımızda hər məqaləsi bir ədəbi inci olan əvəzsiz töhfələrini erməğan edəcəkdir. Uğurlar olsun!

**Şakir
ALBALIYEV,
filologiya
üzrə fəlsəfə
doktoru, dosent**

